مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

عبدالغفور لېوال
۲۰۱۹/۰۴/۰۴

په پټه خزانه کې د سبکونو هراړخيزه رنګارنګي

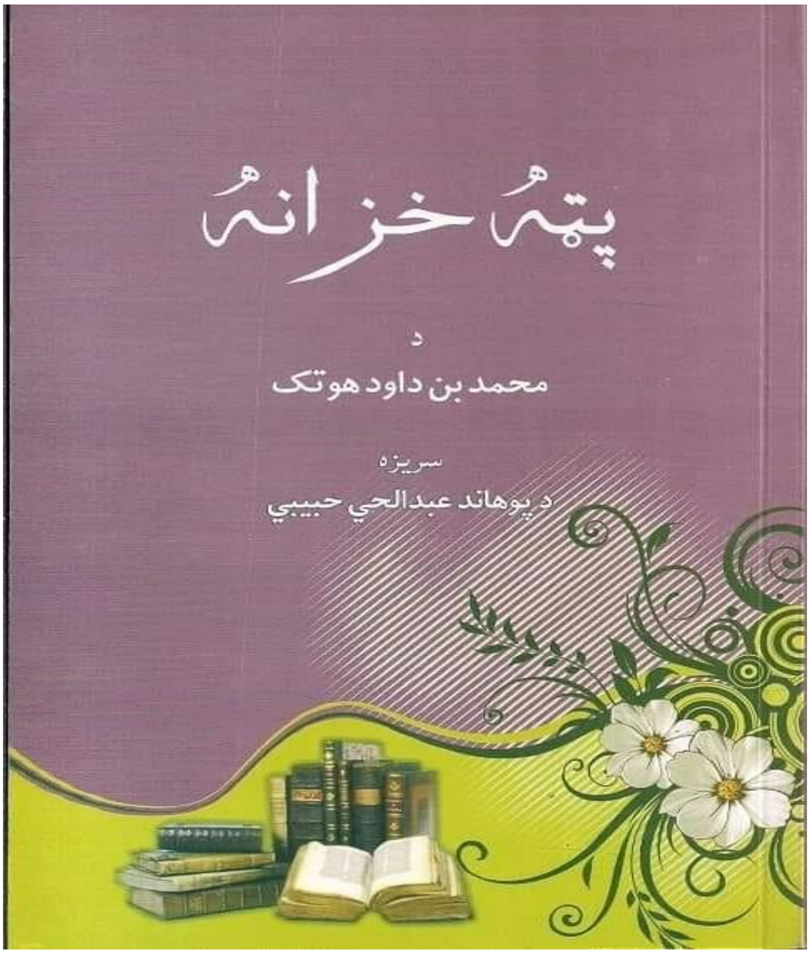

پټه خزانه د هوتکي پاچا اعليحضرت شاه حسين هوتک، د عصر نامتو ليکوال محمد هوتک د داود خان هوتک زوی هغه تذکره ده چې په (۱۱۴۱- ۱۱۴۲ هجری ق) کلونو کې ليکل شوې او د پنځوسو پښتنو شاعرانو او ليکوالو ژوند ليکونه يې د تاريخ د خاورو په زړه کې ساتلي دي. دغه اثر په کال ۱۳۲۲لمريز کې لوی استاد علامه پوهاند عبدالحی حبيبی ومومند او له پارسي ژباړې سره يې خپور کړ. د (پټه خزانه) له برکته د پښتو ادبياتو تاريخ ډېرې ورکې خو نامتو څېرې رابرسيره شوې او دا زياته شوهچې پښتو ژبه لرغوني ادبيات لري خو د وخت ناخوالو، پېښو او جګړو ورڅخه ډېر څه خوړلي دي. که څه هم د پټې خزانې تر خپريدو کلونو وروسته يوشمير پښتو دښمنو او پردي پالو عناصرو پر دغه کتاب هوايي او له غرض و مرضه ډکې نيوکې هم وکړې او ځينو خو ځانته دا جرأت ورکړ چې دغه کتاب ته (جعلي) ووايي.

زما له شخصي نظره: قلندر مومند او د هغه شاګردانو د دغو عواملو پر بنا پټه خزانه جعلي ګڼلې:

۱ ـ علامه حبيبي د (پټه خزانه) پر رابرسيره کولو سره د پښتو ادبياتو په تاريخ کې د يوه داسې په حيث وپيژندل شو چې د پښتو ژبې تاريخ يې راژوندی کړ، ټولو پښتنو د علامه دغه هڅه هومره وستايله چې د قلندر مومند په شان

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

ځانته غره لیکوالانو او محققینو حسادت او رخه یي راوپاروله، ځکه خو یي په علامه حبیبي او پټې خزانې پسې راواخیستل. دوی فکر کاوه چې په دې کار به هماغومره شهرت وګټي لکه علامه حبیبي چې د پټې خزانې په موندلو او خپرولو سره ګټلی و.

۲ ــ د پټې خزانې تر خپریدو پورې داسې ګومان کیده چې پښتو ادب له بایزید روښان، خوشحال بابا او رحمن بابا څخه راپیلیږي او دوی ټول د پېښور د حوزې یا لږ تر لږه د لوی افغانستان د هغې برخې اوسیدونکي وو چې اوس یې کوزه پښتونخواه ګڼي. حال دا چې پټې خزانې ثابته کړه چې تر دې ډیر پخوا د غور- کندهار، زابل او کوټې په علاقو کې ستر شاعران تیر شوي دي، له بده مرغه دغه حقیقت هم د پټې خزانې مخالفینو- چې د ټولو پښتنو نه بلکې یوازې د خپلې سیمې او د خپل شهرت په اړه فکر کوي- ونه شو زغملای او پټه خزانه یې جعلي وګڼله.

۳ ــ د شلمې پیړۍ له پیله چې د پښتو ژبې او ادب د پرمختګ لپاره یو ملي غورځنګ راپیل شو او یوشمیر فاضلو استادانو ددغې ژبې د ادب د تاریخ تیاره ګوټونه روښول دې مسئلې د ګاونډیو فرهنګونو یوشمیرمتعصبو کړیو ته خوند ورنه کړ، د هغوی په نظر پښتو د غرو د خلکو یوه وحشي ژبه ده او که د فرهنګ نړیدلې څلې یې ودان شي نو پښتانه به مدني ژوند ته متوجه شي او بلاخره به یې ملي شعور لوړ شي چې په پای کې به سیاسي واک هم په لاس کې ونیسي، ددې پروسې د مخنیوي لپاره ایرانیانو او پنجابیانو په یوشمیر دسیسو جوړولو پیل وکړ چې یوه یې هم د پټې خزانې د جعلي والي ډنډوره وه، له بده مرغه یوشمیر پښتانه لیکوال هم یا مخامخ یا په غیرمستقیمه توګه ددغو ډنډورو ښکار شول.
دا و، زما له شخصي نظره، له پټې خزانې سره د دښمنۍ عوامل.
خو ولې پټه خزانه له دومره دښمنیو سره سره لا هم د افغاني فرهنګ پر هسک د لمر په شان ځلیږي؟، ځکه چې دغه کتاب که له علمي پلوه وڅیړل شي ګڼ شمیر داسې نه انکار کیدونکي اسناد پخپله د کتاب په متن کې شته چې ددغه کتاب پر اصالت ګواهي ورکوي، له دې دلایلو څخه یو هم په پټه خزانه کې د راغلیو شعرونو د سبکونو هراړخیزه رنګارنګي ده چې هیڅ کله هم زموږ د پیړۍ د یوه یا حتی څو تنومحققینو پر لاس نه شي ایجادیدلای او که څوک ډیر لږ هم د هنري ارزښتونو پر رموزو پوه وي پر دې پوهیدلای شي چې د داسې متفاوتو هنري ارزښتونو رامنځ ته کول د تاریخ په بیلابیلو پړاوونوکې د بیلابیلو شرایطو او تاریخي موقعیتونو په نظر کې نیولو سره د منحصر به فرد سبک لرونکو شاعرانو کار دی، نه د یوه یا څو تنو محققینو.
له دغې مقدمې وروسته د پټې خزانې سبکي ویش له درییو اړخونو څخه ترسره کیدای شي؛ له تاریخیپلوه د پټې خزانې د سبکونو توپیر، له موضوعي پلوه د سبکونو پیژندنه او د هغو شکلي بدلون. په لاندې کرښو کې به د هرې موضوع لپاره بیل بحث وکړو:

۱ ــ په پټه خزانه کې د سبکونو تاریخي رنګارنګي:

اساساً پټه خزانه له (۱۰۰) هجری ق. کال څخه تر (۱۱۰۰) هجری ق. پورې د پښتني فرهنګ بیلابیلې تاریخي دورې په ځان کې رانغاړي له همدې پلوه ټول هغه متون چې په پټه خزانه کې ثبت شوي د خپل وخت له پلوه د بیلابیلو منځپانګو لرونکي دي.
عجیبه داده چې د پټې خزانې فاضل مؤلف (محمد هوتک) هم په دې تفاوتونو پوهیدلی او پټه خزانه یې په درې برخو (پخوانیو شاعرانو، د مؤلف معاصرو شاعرانو او ښځینه شاعرانو) باندې ویشلې ده.
تر ټولو زوړ شعر د امیرکروړ هغه تاریخي ویاړنه ده چې له تاریخي پلوه د خورا ارزښت خاونده ده چې د ویلو تاریخ یې (۱۳۹) هجری ق. ته ورګرځي:

زه یم زمری، پر دې نړۍ له ما اتل نشته
په هند و سند و پر تخار و پر کابل نشته
بل په زابل نشته له ما اتل نشته

دغه ویاړنه هم د لغاتو له نظره لرغوني ده او هم د شکل له نظره ځکه تر ډیره حده په هغه وخت کې د پښتو معمول وزن او جوړښت لري چې ددغه میرني ولس زیږدنه ده او له هیڅ پردي قالب څخه تقلید شوی نه ده.
له تاریخي پلوه د پټې خزانې د متونو بل اهمیت دا دی چې د یوشمیر قدماوو په متونو کې ګڼ تاریخي ارزښتونه، پیښې او حوادث ثبت شوي چې بل ځای نه شي موندل کیدای مثلاً د بابا هوتک په سندره کې:

پر سور غر بل راته نن اور دی وګړیه جوړ راته پیغور دی
پر کلي کور باندې مغل راغی هم په غزني هم په کابل راغی

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

چې په هغه وخت کې له مغلو سره د پښتنو د جګړو یو انځور ارائیه کوي او په کې د هغه وخت تاریخپیښې ثبت شوي دي. د سبکونو له مخې څرنګه چې هر شاعر او ویونکی د بیل تیپ او شخصیت خاوند دی شعرونه یې هم په بیلابیلو سبکونو ویشل کیږي. امیرکروړ اساساً یو امیر او جنګیالی دی، پهلوان دی او له توري او ننګ سره سر و کار لري ځکه یې شعر ویاړنه ده حماسي رنګ لري او په هغه کې پر خپله پهلواني نازیدلی دی، چې خپل سیال په کابل او زابل نه ویني، بابا هوتک د یو قومي ملي مشر، مدبر شخصیت او بانفوذه وګړي په حیثیت د ویاړنې او حماسي ترځنګ د دښمنو (مغلو) وحشیانه اعمال غندي او د خپلو زلمیو جنګیالیو ویاړونه او شهامت ستایي او هغوی جګړې ته هڅوي:

غښتلو ننګ کړئ دا مو وار دی مغل راغلی په تلوار دی
په پښتونخوا کې یې ناتار دی پر کلي کور باندې مغل راغی

ترآخره

د ملکیار بابا هغه سندره چې ترنک سیند ته یې ویلي همداسي یوه تاریخي ارزښمنه هستي ده چې هم د شکل له مخې او هم د هغه وخت د تولنیزو ځانګړنو ښه سند یې ګڼلای شو. ددې په مقابل کې بیا هغه مهال چې تصوف او عرفان په پښتو کې ډیر دود شو او پیري مریدي په کې معموله شوه صوفي شاعران وځلیدل او د عرفان ډیرې جلوې یې په پښتو ادبیاتو کې خوندي کړې. په دې دوره کې له شیخ متي او شیخ رضی لودي څخه رانیولې آن تر رحمن بابا پورې ګڼ شمیر نور شاعران راځي چې د دغې تاریخي دورې ځانګړنې په کې خوندي دي. په دې لحاظ د تاریخي دورو رنګارنګي یو له هغو معیارونو څخه دی چې په پټه خزانه کې د بیلابیلو شاعرانو سبکونه پرې بیلولای او ویشلی شو.

۲ ـ له موضوعي پلوه د پټې خزانې د متونو تفاوت:

د پټې خزانې خوندي کړي شعرونه د موضوع له نظره خورا بډای او رنګارنګ دي، ویاړنې، عشقي موضوعات، ویرنې، حماسي شعرونه، د طبیعت د ښکلاوو ستاینې، فلسفي مسایل، عرفان او تصوف، د تاریخي پیښو ثبت او نور موضوعات په کې ارائیه شوي دي. مثلاً د ریدي خان مهمند د محمودنامې هغه برخه چې په پټه خزانه کې راغلې د افغانستان د ویاړلي تاریخ یوه مهمه برخه رانغاړي او د موضوع له نظره ډیره ارزښتمنه ده، یا هم د شیخ اسعد سوري بوللہ (قصیده) چې ښایي په شرق کې تر ټولو ممتازه او عالي ویرنه یې وبللی شو:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار زمو لوی هرګل چې خاندي په بهار
هر غټول چې په بید یا غوریده وکا ریژ وي یې پاڼې کاندي نار په نار

ترآخره

او په همدې توګه د ښکارندوی غوري هغه شهکار قصیده چې د پسرلي ښکلاوې یې په پوره مهارتستایلي دي:

د پسرلي ښکلوونکي بیا کړه سنګارونه بیا یې ولونل په غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونه شنې، لمنې شنې سوې طیلسان زمردی واغوسته غرونه

ترآخره

د ښکارندوی ددغې قصیدې لویه برخه د نچرلیزم (طبیعت پالنې) یو نړیوال شهکار دی.
او د موضوع له نظره بیا د شیخ بستان بړیځ بدله بیخي متفاوته ده:

اوښکې مې ځاځي پر ګریوان یو وار نظر که پر ما
راسه ګذر که پر ما
د مینې اور دې زما زړګی وریت په انګار کینا
ښې تار و نار کینا ...

ترآخره

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

دا بيا د عشق سوز او ګداز په هغه ژبه شرح کوي چي د يوه ښه ليريک شعر خصوصيت دی. په پټهخزانه کې د موضوع رنګارنګي دومره پراخه ده چي آن له پند و عبرت ځخه ډکي کيسي يا منظومه ګی هم په کي شته او يوه ښه نمونه يي د حافظ عبداللطيف اڅکزي د سوی او اوښ کيسه ده:

غوږ ونيسئ يارانو دا د اوښ او سوی قصه سوه خورا ډيره خوږه سوه

ترآخره

د موضوع له پلوه د هر شاعر سبک دومره متفاوت دی چي سړي ته د پښتو لرغونو ادبياتو د بډايني او پراخوالي په اړه حيرانتيا پيښوي چي ځنګه زموږ نيکونو د هرې تولنيزې پيښي، پديدې او ارزښت لپاره ادبي ايجاد او هستوني کړي دي او په دې اړه يو لوی ګنج (پټه خزانه) د ثبوت ښه شاهد دی.

۳ ـ له شکلي پلوه د پټي خزاني د سبکونو رنګارنګي:

پټه خزانه د پښتو شاعری د بيلابيلو فورمونو يوه لويه ګنجينه ده. د معمولو قالبونو لکه غزل، قصيده، مثنوي، رباعی، ترکيب بند، ترجيع بند، قطعه، او نورو پرته د هغه مهال پښتو معمولو قالبونو موجوديت هم خورا په زړه پوري دی، په دې کي بدله، ناره، سندره او نور محلي قالبونه دومره خواږه دي چي له عربو ځخه راغلي يوشمير ادبي قالبونه ورسره سيالي نه شي کولای او له دې ځخه دا ځرګنديږي چي هغه مهال د پښتو ځانګړي فورمونه ښه په کلکه پالل کيدل او په ولس کي ډير منلي او په زړه پوري وو.
زه غواړم دلته پر همدې موضوع يو څه تم شم؛ غزل، قصيده، مثنوي او نور قالبونه له خپل عربي ستايل سره ډير وروسته پښتو ادب ته راغلل او تر دې پخوا پښتنو خپل بومي شعري فورمونه لرل د ادب د تاريخپوهانو له نظره د لنډيو تاريخ نه دی معلوم او زرګونو کاله پخوا ته رسيږي همداراز بدلي چي په طبيعي توګه د پښتو ادب يو ممتاز فورم دی، دغه فورم نه يوازې په ولسي او فولکلوريکه بڼه په خلکو کې، بلکه له نيکه مرغه په پټه خزانه کي هم خوندي پاتي شوی دی.
بدلي يو له بلي سره له وزني پلوه يو څه تفاوتونه لري خو د هندسي جوړښت له مخې ګډ قالب لري، لومړی مسري يي اوږدي او دوهمي يي لنډې وي. دوه دوه بيتونه سره همقافيه وي او په ځينو بدلو کي اوله مسره تر دوو بيتونو وروسته تکراريږي. بدله عالي موسيقيت لري او ښکاري چي زموږ لرغونيو شاعرانو به په ترنم ويلي، ځکه خو يوشمير دغه بدلي اوس هم په اسانی او خوږلنی سره د موسيقي په پردو کي راتلای شي. بدله د پښتنو له اجتماعي فطرت سره په طبيعي توګه مطابق فورم دی او که ځوک وغواړي کره کتنه وکړي نو نظر غزل ته له موضوعي پلوه ډيري پوره او بشپړې دي ځکه په بدلو کي وزني او قالبي محدوديتونه هيڅکله د يوه شاعرانه تصوير د ناقصي ارائيي، باعث نه ګرځي. په پټه خزانه کي د شيخ بستان بريځ، د سيدال خان ناصر او نورو ګنو شاعرانو خوږې بدلي د يادولو وړ دي او د موسيقيت لپاره يي د بهادر خان دغه خوږه بدله د يادولو وړ ده چي زموږ د زماني ښه سندرغاړي احمدولي ډيره خوږه سندره ورځخه جوړه کړې:

بيلتون دي زور دی تر لېمو مي سهار نم ځاځي لکه شبنم ځاځي
دا سره ياقوت مي په لمن کي ستا په غم ځاځي په غم الم ځاځي

ترآخره

پايله:

له پورتنيو يادونو ځخه دا زياتيږي چي پټه خزانه له تاريخي- موضوعي او شکلي پلوه د بيلابيلو سبکونو يو رنګينه خزانه ده چي په هيڅ ډول د يوه يا حتی څو ذهنونو حاصل نه شي کيدای او ددغه کتاب د منکرينو په حدس هيڅ کله يو جوړ شوی (جعلي) کتاب نه شي کيدای ځکه چي د دومره ډيرو رنګينو- متفاوتو او عالي سبکونو رامنځ ته کول په هغه مهال (۱۳۲۲) لمريز کي هغه هم د يوه شخص له خوا د نه منلو وړ خبره ده. زما په نظر دا مسئله لار نورو ځيړنو ته اړتيا لري، ځکه د پټي خزاني د متونو رنګيني او عالي سطح او دقيقه پلټنه په خپله ددغه ارزښتمن کتاب حقانيت او لرغونوالی ثابتوي.

پای

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ